"पिङ्गला नाम वेश्यासीद्विदेहनगरे पुरा।
तस्या मे शृणुतं किञ्चिन्निबोध नृपनन्दन!॥
सा स्वैरिण्येकदा कान्तं सङ्केत उपनेष्यती।
अभूत् काले बहिर्द्वारि बिभ्रती रूपमुत्तमम्॥
मार्ग आगच्छतो वीक्ष्य पुरुषान् पुरुषर्षभ!।
तान् शुल्कदान् वित्तवतः कान्तान् मेनेऽर्थ-
कामुका॥
आगतेष्वपयातेषु सा सङ्केतोपजीविनी।
अप्यन्यो वित्तवान् कोऽपि मामुपैष्यति भूरिदः॥
एवं दुराशया ध्वस्तनिद्रा द्वार्यवलम्बिनी।
निर्गच्छन्ती प्रविशती निशीथं समपद्यत॥
तस्या वित्ताशया शुष्यद्वक्त्राया दीनचेतसः।
निर्वेदः परमो जज्ञे चिन्ताहेतुः सुखावहः॥
तस्या निर्विण्णचित्ताया गीतं शृणु यथा मम॥
निर्वेद आशापाशानां पुरुषस्य यथा ह्यसिः।
नह्यङ्गाजातनिर्वेदो देहबन्धं जिहासति॥
पिङ्गलोवाच।
अहो मे मोहविततिं पश्यतां विजितात्मनः।
या कान्तादसतः कामं कामये येन बालिशा॥
सन्तं समीपे रमणं रतिप्रदं
वित्तप्रदं नित्यमिमं विहाय।
अकामदं दुःखभयाधिशोक-
मोहप्रदं तुच्छमहं भजेऽज्ञा॥
अहो मयात्मा परितापितो वृथा
साङ्केत्यवृत्त्यातिविगर्ह्यया वार्त्तया।
स्त्रैणान्नराद्यार्थलवोऽशुभोत्यात्
क्रीतेन वित्तं रतिमात्मनेच्छती॥
यदस्थिभिर्निर्मितवंशवंश-
स्थूणं त्वचा रोमनखैः पिनद्धम्।
क्षरन्नवद्वारमगारमेतद्-
विण्मूत्रपूर्णं मदुपैति कान्या॥
विदेहानां पुरे ह्यस्मिन्नहमेकैव मूढधीः।
यान्यमिच्छत्यसत्यस्मादात्मदात् काममच्युतात्॥
सुहृत् प्रेष्ठतमो नाथ आत्मा चायं शरीरिणाम्।
तं विक्रीयात्मनैवाहं रमेऽनेन यथा रमा॥
कियत् प्रियन्ते यमजन् कामा ये कामदा नराः।
आद्यन्तवन्तो भार्याया देवा वा कालविद्रुताः॥
नूनं मे भगवान् प्रीतो विष्णुः केनापि कर्मणा।
निर्वेदोऽयं दुराशाया यन्मे जातः सुखावहः॥
मैवं स्युर्मन्दभाग्यायाः क्लेशा निर्वेदहेतवः।
येनानुबन्धं निर्हृत्य पुरुषः शमलभ्यते॥
तेनोपकृतमादाय शिरसा ग्राम्यसङ्गताः।
त्यक्ता दुराशाः शरणं व्रजामि तमधीश्वरम्॥
सन्तुष्टा श्रद्दधत्येतद्यथालाभेन जीवती।
विहराम्यमुनैवाहमात्मना रमणेन वै॥
संसारकूपे पतितं विषयैर्मुषितेक्षणम्।
ग्रस्तं कालाहिनात्मानं कोऽन्यस्त्रातुमधीश्वरः॥
आत्मैव ह्यात्मनो गोप्ता निर्विद्येत यदाखिलात्।
अप्रमत्त इदं पश्येद्ग्रस्तं कालाहिना जगत्॥
श्रीब्राह्मण उवाच।
एवं व्यवसितमतिर्दुराशां कान्ततर्षजाम्।
छित्त्वोपशममास्थाय शय्यामुपविवेश सा॥
आशा हि परमं दुःखं नैराश्यं परमं सुखम्।
यथा संछिद्य कान्ताशां सुखं सुष्वाप पिङ्गला॥"
इति श्रीभागवते ११ स्कन्धे श्रीभगवदुद्धव-
संवादे अष्टमेऽध्याये।२२—४३॥ * ॥

कर्णिका। नाड़ीविशेषः। इति हेमचन्द्रः॥ पक्षिभेदः। राजरीतिः। इति राजनिर्घण्टः॥ शिंशपावृक्षः। इति रत्नमाला॥ * ॥

अथ पिङ्गलादिनाड़ीनिरूपणम्।
"दक्षिणांशः स्मृतः सूर्यो वामभागो निशाकरः।
नाड़ीर्दश विदुस्तासु सुखास्तिस्रः प्रकीर्तिताः॥
इड़ा वामे तनोर्मध्ये सुषुम्णा पिङ्गला परे।
मध्या तास्वपि नाड़ी स्यादग्नीषोमस्वरूपिणी॥"
"अत्रेता वामदृक्काधःस्था धनुर्वक्रा वामनासा-
पर्यन्तं गता एवं पिङ्गला दक्षिणाक्षाधःस्था
धनुर्वक्रा दक्षिणनासान्तं गता एवमध्यान्तर्गता
सुषुम्णा इत्यर्थः।" इति सारदातिलकम्॥
"नाड़ीनां संवहो देवि! कङ्कयोनिः खगाङ्कवत्।
तत्र नाड्यः ससुतपन्नाः सहस्राणां द्विसप्ततिः॥"
कङ्कस्य पद्मस्य योनिरुत्पत्तिस्थानं शालूकमिति
यावत्।
"प्रधानाः प्राणवाहिन्यो भूयस्तत्र दश स्मृताः।
इड़ा च पिङ्गला चैव सुषुम्णा च तृतीयिका।
गान्धारी हस्तिजिह्वा च पूषा चैव यशस्विनी।
अलम्बुषा कुहूश्चैव शङ्खिनी च दश स्मृताः॥
एवं नाड़ीमयं चक्रं विज्ञेयं शक्तिचक्रके।
इड़ायाः पिङ्गलायाश्च मध्ये या सा सुषुम्-
णिका॥
इयं त्रिगुणा ज्ञेया ब्रह्मविष्णुशिवात्मिका।
रजोगुणा च वज्राख्या चित्रिणी सत्वसंयुता॥
तमोगुणा ब्रह्मनाड़ी कार्यभेदक्रमेण च॥"
इति निरुत्तरतन्त्रे प्रथमपटलः॥
इड़ापिङ्गलयोः स्वरूपं यथा,—
"इड़ा च शुक्लचन्द्राभा तस्या वामे व्यवस्थिता।
पिङ्गला सितरक्ताभा दक्षिणं पार्श्वमाश्रिता॥"
इति योगार्णवे॥
"इड़ायां संश्रितश्चन्द्रः पिङ्गलायां दिवाकरः॥"
इति तन्त्रान्तरम्॥

पिङ्गलिका, स्त्री, (पिङ्गलो वर्णोऽस्यस्या इति। पिङ्गल+ठन्।) बलाका। इति जटाधरः॥ (कीटविशेषः। यथा, सुश्रुते। ५। ८।
"मक्षिका कान्तारिका लूता पिङ्गलिका मधु-
लिका कामायी स्थालिकेत्येवं षट् ताभिर्दष्टस्य
दाहशोफौ भवतः॥")

पिङ्गसारः, पुं, (पिङ्गमेव सारो यस्य।) हरितालम्। इति राजनिर्घण्टः॥ (हरितालशब्दे विवृतिरस्य ज्ञातव्या॥)

पिङ्गस्फटिकः, पुं, (पिङ्गः पिङ्गलवर्णः स्फटिकः इति नित्यकर्मधारयः।) गोमेदमणिः। इति राजनिर्घण्टः॥

पिङ्गा, स्त्री, (पिङ्गो वर्णोऽस्यस्या इति। अच् टाप् च।) गोरोचना। हिङ्गुः। नालिका। चण्डिका। इति मेदिनी। गे, ११॥ हरिद्रा। इति शब्दचन्द्रिका॥ वंशरोचना। इति राजनिर्घण्टः॥ (स्वनामख्याता तपस्विनी। अस्या आश्रमस्तु तीर्थस्थानत्वेन प्रसिद्धः। यथा, महाभारते। ३। ८२। ५५।
"पिङ्गातीर्थ उपस्पृश्य ब्रह्मचारी नराधिप!।
कपिलानां नरव्याघ्र! शतस्य फलमश्नुते॥"
तथा च तत्रैव। १३। २५। ५३।
"उच्चानक उपस्पृश्य आर्ष्टिषेणस्य चाश्रमे।
पिङ्गायाश्चाश्रमे स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते॥")

पिङ्गाक्षः, पुं, (पिङ्गं अक्षि यस्य। बहु समासे।) शिवः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (कुम्भीरः। पिङ्गचक्षुःशब्ददर्शनात्॥ द्रोणपुत्रखगविशेषः। यथा, मार्कण्डेये। १। २१।
"पिङ्गाक्षश्च विबोधश्च सुपुत्रः सुमुखस्तथा।
द्रोणपुत्राः खगश्रेष्ठास्तत्पुत्राः शास्त्रचिन्तकाः॥"
पिङ्गलनेत्रे, त्रि। यथा, तत्रैव। ६६। ४५।
"नमस्तेऽनल! पिङ्गाक्ष! नमस्तेऽस्तु हुता-
शन!॥")

पिङ्गाशः, पुं, (पिङ्गं वर्णमश्नुते इति। अश+अण्।) पक्षीपतिः। मत्स्यभेदः। पाङ्गाश इति भाषा॥ जात्यश्वर्णे, क्ली। इति मेदिनी। शे, २५॥

पिङ्गाशी, स्त्री, (पिङ्गं वर्णमश्नुते इति। अश+अण्। स्त्रियां ङीष्।) नीलिका। इति मेदिनी। शे, २५॥

पिङ्गास्यः, पुं, (पिङ्गमास्यं वदनं यस्य।) पिङ्गाशमत्स्यः। इति शब्दरत्नावली॥

पिङ्गी, स्त्री, (पिङ्गो वर्णोऽस्यस्या इति। अच्। ततो गौरादित्वात् ङीष्।) शमीवृक्षः। इति मेदिनी। गे, १२॥

पिङ्गेक्षणः, पुं, (पिङ्गानि पिङ्गलवर्णानि ईक्षणानि यस्य।) शिवः। इति हेमचन्द्रः। २। ११०॥ (कुम्भीरः। पिङ्गचक्षुःशब्ददर्शनात्॥ पिङ्गलनेत्रे, त्रि॥)

पिचण्डः, पुं, (अपिचण्डतेऽनेनेति। अपि+चडि कोपे+घञ्। अपेरलोपः।) मयूरवयवः। उदरम्। इति हेमचन्द्रः। ३। २६८॥

पिचण्डिलः, त्रि, (अतिशयितं पिचण्डसुदरमस्य। पिचण्ड+तुन्दादित्वात् इलच्।) तुन्दिलः। इति हेमचन्द्रः। ३। १९४॥ (यथा, काशीखण्डे। ८७। १२२।
"खाहाकारैर्वषट्कारैः सुरा जाताः पिच-
ण्डिलाः।
रचिता गिरयस्तेन सद्मानां पदे पदे॥")

पिचुः, पुं, (पिचवे तूलाय साधुः। पिचु+यत्।) कार्पासः। इति हेमचन्द्रः। ४। २०५॥

पिचिण्डः, पुं, उदरम्। इत्यमरः। २। ६। ७७॥ तस्य लक्षणं यथा,—
"भोगाढ्याः समजठरा निःस्वाः स्युर्घटसन्निभाः।
सर्पोदरा दरिद्राः स्युः————॥"
इति गारुडे ६३ अध्यायः॥
मयूरवयवः। इति मेदिनी। डे, ३२॥